

Domenico Zipoli, jedan od najvećih skladatelja baroka?

Lorand Kilbertus, Beograd

Da li je pogrešno kad se u knjizi *Izgubljeni raj* — ali ne od Miliona, nego od njegova sunarodnjaka, a našega suvremenika Caramana, u kojem obrađuje ostvarenje »Utopije« svetog Tome Mora, engleskog državnika, humaniste i mučenika; utopije koja je postala realnost u paraguayskim redukcijama, misijskim naseobinama tamošnjih raznih indijanskih plemena pod utjecajem isusovačkih misionara sedamnaestog i osamnaestog stoljeća, naseobina, za koje se obično misli, da su netragom nestale, ili bolje rečeno uništene, kako nam to sugerira i nedavno prikazivani film »Mission«. U toj knjizi se navodi 1675. kao godina rođenja talijanskog skladatelja Domenico Zipolia. U ostalom, kakve veze ima taj kompozitor s paraguayskim indijanskim redukcijama? A. Salazar izričito tvrdi, da Zipoli, rođen u Italiji, nema ništa zajedničko sa Zipolijem, koji se iselio u Argentinu. No svoje tvrdnje još nije dokazao. Prema Caramanovim navodima je izvan svake sumnje, da se radi o istoj osobi. A što se tiče godine rođenja, možda je to pogreška, manje tiskarska, više piščeva, jer inače svi meni dostupna napisi — glazbena enciklopedija leksikografskog zavoda u Zagrebu i prema mađarskom glazbenom leksikonu, prema napisu McNaspaya u National Jesuit News od svibnja ove godine stoji da se Domenico Zipoli rodio 1688., i to u Pratu blizu Firence. Studirao je — ali ne vele što — u Firenci, Napulju i Bologni, a zatim je postao orguljašem u Rimu u glavnoj isusovačkoj crkvi al Gesù i na Lateranu. Ujedno je bio zadužen za glazbeni život i glazbeni odgoj u isusovačkom Rimskom Kolegiju. U Rimu su mu nastala dva oratorija: »Sant'Antonio di Padova«, 1712, i »Santa Caterina«, 1714. Pošto je posvetio princezi od Forana i 1716 izdao svoje »Sonate d'intavolatura per organo e cimbalò« mijenja životni pravac: kreće na put za Latinsku Ameriku, da tamo stupi u Družbu Isusovu kao član paraguayske provincije. Usput rečeno: imamo paralelu u osobi slikara Andrea Pozzo, koji je također stupio u isusovački red, ali nije otišao u misije, nego je ostao u Italiji.

Put u Ameriku je malo podulje trajao. Dok je u Seville čekao na ukrcavanje s grupom od pedeset tri isusovca, (među kojima su bili graditelji Primoli i Blanqui, pa liječnik Aperger), bilo mu je ponudeno mjesto dirigenta tamošnje kapele, što je odbio. No iz toga se vidi, kako mu se glas bio proširio i do Španjolske. Pošto je u travnju 1718. stigao u Buenos Aires, započeo je novicijat u Cordobi. Spremajući se za ređenje, vršio je ujedno i dužnost »maestra di capilla« što je obuhvaćalo dužnosti zborovođe, orguljaša i skladatelja. Skladbe su mu bile mnogo tražene i u već spomenutim indijanskim redukcijama, posebno u Ytapeyùu, koje je zahvaljujući nastojanju oca Seppa postalo

najvažnijim isusovačkim glazbenim središtem nakon Cordobe u pokrajini La Plata. Zipolijeve su skladbe ubrzo proširile i po isusovačkim crkvama u Peru i Chileu. U Cordobi je ujedno poučavao glazbu na sveučilištu. Tu su mu 1725 nastale i tri opere, koje su iza njegove smrti 1760. bile izvedene u redukciji San Borja prigodom proslave nastupa Karla III u okviru izvođenja plesova i kazališnih komada (zasad je autorstvo tih opera samo neizravno potvrđeno. Naime u to doba osim Zipolia nema ni jednog drugog skladatelja, kojem bi se ta djela mogla pripisivati). Njegova subraća gotovo neograničenim oduševljenjem spominju njegove skladbe dok nije došlo do nasilnog dokončanja paraguayske utopije. Zipoli je međutim umro ne očekavši svećeničkog ređenja. Prminuo je ne u Cordobi — kako navodi mađarski muzički leksikon, nego u estanciji de Santa Catalina, i to 1726.

Usput rečeno: u redukcijama je upravo cvala glazbena kultura, o kojoj Caraman u svom spomenutom djelu opširno piše. Indijanci ne samo da su svirali na raznim evropskim instrumentima, nego su imali i gradionice instrumenata pravili su sve od violina do orgulja: i trube i klavikorde ... Svaka je redukcija imala barem jedne orgulje! Misionari su tvrdili da Indijanci — naročito iz plemena Guarana — očito nadmašuju u muzikalnosti Evropljane. Besprije kornom su točnošću i svirali i pjevali. (D'Orbigny, putnik ranog devetnaestog stoljeća npr. među ostalim spominje da ti Indijanci — bez poznavanja nota — u svojim pjesmama miješaju sa svojim napjevima arije nekih najistaknutijih evropskih skladatelja! I to više od pola stoljeća nakon dokinuća redukcija). Bez sumnje je intenzivno gajenje glazbe, i to na tako visokom nivou među Indijancima bio jedan od velikih motiva Zipolieva skladanja. No ne samo to: nastajanje jednog novog svijeta, u temelju različita od ondašnjeg civiliziranog zapada. Totalni komunizam, bez upotrebe novca, životni standard viši nego kod doseljenika iz Evrope. Ti doseljenici ne da nisu imali prava miješati se u život redukcija, nego im je u načelu bio onamo zabranjen i sam pristup. No unatoč njihove odsutnosti, a to znači da ni doseljenički čuvari reda nisu imali pristupa, ne samo da nije bilo smrtne kazne, nego ni zatvora. Najveća kazna je bila izgon u drugu redukciju! Unatoč tome je cvao najveći red i opće zadovoljstvo. Za taj se svijet oduševljavao i Zipoli, za taj je svijet htio raditi kao svećenik, što nije dočekao, no to obilnije je za njih radio kao univerzalni skladatelj. Nije čudo što je i ubrzo umro: studij teologije, intenzivni rad na području glazbe: zborovođa, orguljaš i kompozitor, a uz to i redovničke obaveze ... Pretpostavljam, da ga je sve to ubrzo i zdravstveno skršilo. No ipak je to bio život pu predanja

nećem što je on doživljavao kao nešto divno i veliko, a uistinu je i bilo takovo — do tragičnog svršetka paraguayskih redukcija.

Nasilna deportacija isusovaca misionara je počela 1767. u Buenos Airesu, par dana nakon toga u Cordobi, a slijedeće godine su bile napadnute i redukcije, ne samo misionari, nego i sami Indijanci. Misionarima je bilo dopušteno samo da ponesu časoslov i još jedan par rublja. Na svoje veliko razočaranje izvršitelji tog upravo razbojničkog čina nisu našli gotovo ništa novaca u isusovaca, premda su nenajavljeno nastupili, nego samo izvanredno bogatu biblioteku punu rukopisa: etnološke, antropološke, jezične, geografske studije (s geografskim mapama) o tamošnjem kraju i o urođenimcima. Tu su se nalazile i Zipolijeve skladbe, kao i skladbe Švicarca, oca Martina Schmidt, koji je tu djelovao kao glazbenik i arhitekt (proporcije njegovih građevina su odgovarale proporcijama baroknih glazbenih oblika!) u razdoblju između Zipolijeve smrti i dokinuća isusovačkih misijskih redukcija. Sva je ta glazba netragom nestala! — tako se barem držalo do nedavna, kad je u kasnim šezdesetim godinama našeg stoljeća bolivijski muzikolog Carlos Seoane Urioste našao jednu Zipolievu Misu u arhivima katedrale u Sucre. Ubrzo je ta misa bila snimljena i na kazetu, koja je s druge strane imala radiodramatizaciju paraguayskih redukcija. Kazeta je kanadska. Kad je isusovački glazbenik p. C. J. McNaspy iz U. S. A za to doznao, i to preko jednog svog bivšeg učenika sa Tokijskog Sophia sveučilišta, Japanca, odmah se dao na potragu za tom misom, od koje je i dobio prijepis dobrotom spomenutog bolivijskog muzikologa.

Nakon intenzivne glazbene pripreme i temeljitog informiranja javnosti ta je misa bila izvedena uz suradnju dvaju istaknutih paraguayskih dirigenata, Luiza Szaran i Izisa de Barcena, koji su ponudu patra McNaspya prihvatili s najvećim oduševljenjem. Ta radilo se o glazbi koja je nastala na njihovom teritoriju. Prva je izvedba bila u nekadašnjoj misiji Presvetog Trojstva na sam blagdan Presvetog Trojstva. Na misu se sjatilo blizu tisuću osoba, počevši od najviših članova diplomatskih krugova i ljudi od umjetnosti do samih urođenika. Mnogi od onih, koji su se tu našli, iako nisu bili vjernici, ipak su bili ganuti do suza slušajući Zipolievu glazbu i gledajući jednostavne urođenike, mesticke, potomke onih, koji su prije par sto godina na tom mjestu prvi izveli tu misu.

Usljedio je još šest izvedbi te mise u drugim mjestima Paraguaya. Nekako je ta misa postala događajem godine u Paraguyu. Zipolievo ime je već prije izvedbe postalo tako poznato, da je carinski službenik patra McNaspya pri njegovu dolasku u Paraguay pozdravio s »Dobro došli, oče Zipoli!« — toliko se o Zipoliu pisalo i govorilo, a usput spominjalo i ime p. McNaspya, da je taj službenik odmah znao tko je taj, koji pred njim stoji. Tu valja spomenuti idvije dame, Bolivijanku Aliciju Parkerson i Njemicu Giselu von Thumen, koje su se posvetile doslovce stotinama sati predavanja preko radija i televizije i pisanja po časopisima, da pripreme »događaj godine Paraguaya«.

Kako se ta misa sačuvala? Zipoli ju je napisao po narudžbi limanskog vicekralja. Tako je jedan od rukopisa došao i u arhiv katedrale u Sucre. Tu se našao i jedan »Tantum ergo« i jedne »Litanije.« To je bilo sve. No nakon tih izvedbi je uslijedio drugi događaj godine, ako ne za Peruance, a to za muzikologe: oca McNaspya je posve neočekivano posjetio u Asuncionu biskup Concepciona (Bolivija) Monsinjur Bosl, i pozvao ga da mu dođe u posjet u nekadašnju redukciju u Concepcion, gdje se u njegovom arhivu — tu se nalazi cjelokupni netaknuti arhiv nekadašnjih tamošnjih isusovaca misionara — nalazi barem pet tisuća (!) strana notnog rukopisa, od kojih neki nose ime Zipoli!

Otac McNaspy je odmah pozvao svog kolegu isusovca muzikologa, oca Franka Kennedy s kolegija Svetog Križa, inače stručnjaka za latinskoameričku glazbu kolonijalnog razdoblja. Otac Kennedy je prihvatio poziv, poveo sa sobom još jednog subrata klerika, koji će fotografirati rukopise. Našli su na svoju najveću radost mnogo moteta sa Zipolievim imenom, i jednu Misu bez imena autora, no kako je strukturalno i stilistički na prvi pogled bliza misi izvedenoj u nekadašnjoj redukciji Presvetog Trojstva, vjerojatno je i ta misa od našeg autora. Rad oko toga i rad oko ustanovljenja autora ostalih rukopisa je u toku. Vjerojatno su to osim Zipolievih skladbi skladbe i već spomenutog Zipolievog nasljednika na području kompozicije, oca Martina Schmidta. Ima i oko tisuću strana instrumentalne glazbe. Sve u svemu: radi se očito o najvećoj glazbenoj zbirci kolonijalnog razdoblja Latinske Amerike.

Budući da i mene osobno zanima čitava stvar, pokušat ću doći u vezu s ocem McNastyem, pa kad od njega što točnije saznam, nadam se da će to onda saznati i čitatelji »Svete Cecilije«. Do onda se strpimo, a ambiciozniji zborovode nek se unaprijed spremite na to, da upravo njihov zbor prvi izvede neke novootkrivene Zipoleve skladbe.

To otkriće »kasnog« Zipolia će vjerojatno imati za posljedicu to, da i on bude uvršten među najveće predstavnike barokne glazbe. Rodio se trinaest godina poslije Bacha, a umro je dvadeset četiri godine prije njega, od svog talijanskog imenjaka Domenica Scarlattia je samo za dvije godine mlađi, a taj ga je preživio za trideset i jednu godinu.

Za ovaj sam se napis služio prvenstveno podacima iz knjige *Izgnubljeni raj* od Philipa Carman, koja bi uskoro trebala da izađe u hrvatskom prijevodu, zatim opširnim člankom oca C. J. McNaspya D. I.: »Zipoli Mass A Musical Hit in Paraguay« objavljenim u časopisu U. S. A. isusovaca: »National Jesuit News«, May 1987, strana 16. (Nažalost je samo ta strana došla do mene, pa ne mogu reći koji je to broj, niti gdje se izdaje). Nešto podataka — ono o Zipolievim oratorijima i o Salazarovoj navedenoj sumnji — sam pokupio u mađarskom glazbenom leksikonu: Szabolcsi Bence-Toth Aladár: »Zenei lexikon«, Zeneműkiadó válat, Budapest. U našem glazbenom leksikonu o Zipoliu nema gotovo ništa.